

Środowisko informacyjne statystyki publicznej

Józef Oleński^a

Streszczenie. Celem artykułu jest omówienie wpływu środowiska informacyjnego społeczeństwa i gospodarki na statystykę publiczną oraz wskazanie możliwości oddziaływania statystyki publicznej na jakość środowisk informacyjnych we współczesnych społeczeństwach i gospodarkach w warunkach globalnych technologii i systemów teleinformatycznych.

We współczesnych społeczeństwach informacyjnych i gospodarkach opartych na wiedzy decydujący wpływ na ład polityczny, społeczny i ekonomiczny ma jakość środowisk informacyjnych, w których funkcjonują ludzie, podmioty gospodarcze oraz instytucje państw i organizacji międzynarodowych. Środowiska te są kształtowane przez grupy interesów kontrolujące systemy i procesy informacyjne w skali lokalnej, krajowej lub globalnej. Grupy te wykorzystują oddziaływanie fundamentalnego prawa informacji, zgodnie z którym informacja gorsza wypiera informację lepszą, do eliminowania wiadomości, które mogłyby utrudnić im sterowanie zachowaniami ludzi, w tym grup społecznych, i formowanych przez nich podmiotów, będących uczestnikami procesów politycznych i ekonomicznych.

W artykule omówiono skutki, jakie zanieczyszczanie społecznego środowiska informacyjnego niesie dla życia politycznego i społecznego oraz dla gospodarki. Zwrócono uwagę na wpływ jakości środowiska informacyjnego na jakość statystyki publicznej i percepcję danych statystycznych oraz na wykorzystywanie rzetelnych danych statystycznych do dezinformacji i zanieczyszczania społecznego i ekonomicznego środowiska informacyjnego przez manipulowanie danymi statystycznymi. Przedstawiono możliwości oddziaływania statystyki publicznej na środowiska informacyjne i jej znaczenie dla społecznego bezpieczeństwa informacyjnego.

Słowa kluczowe: fundamentalne prawo informacji, środowisko informacyjne, infrastruktura informacyjna, bezpieczeństwo informacyjne, statystyka publiczna

JEL: A12, A13

Information environment of official statistics

Abstract. The aim of the paper is to examine the influence of the information environment of a society or economy on public statistics, as well as demonstrating how official statistics can affect the quality of information environments of modern societies and economies in the context of global technologies and IT systems.

In modern information societies and knowledge-based economies, the quality of information environments in which citizens, economic entities, public administration institutions and international organisations are functioning has a decisive influence on the political, social and economic order. These environments are shaped by interest groups which control information systems and processes at the local, national, international and global levels. The above-mentioned groups take advantage of the fundamental law of information, i.e. that poor quality information overrides good quality information, to eliminate any information that could make it more difficult for them to control the behavior of people, including social groups, and entities created by people, which participate in the political and economic processes.

^a Polskie Towarzystwo Statystyczne, Urząd Statystyczny w Rzeszowie.
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0887-2407>.

The paper examines the effects the contamination of the social information environment has on the political and social life and the economy. Attention has been drawn to the influence of the quality of information environment on official statistics and the perception of statistical data, as well as to using reliable statistical data to disinform and contaminate social and economic information environments by manipulating these data. The paper also shows how public statistics can influence information environments and its significance for the safety of the general public.

Keywords: fundamental law of information, information environment, information infrastructure, information security, official statistics

1. Wprowadzenie

Ludzie i formowane przez nich podmioty społeczne, gospodarcze i polityczne funkcjonują w ramach środowisk cywilizacyjnych, kulturowych, społecznych, politycznych, instytucjonalnych, technicznych, osadniczych, urbanistycznych, przyrodniczych, informacyjnych i innych (Oleński, 2006). Środowiska te tworzą bariery informacyjne w sferze realizacji przez ludzi i jednostki organizacyjne ról i funkcji społecznych, politycznych i ekonomicznych.

W gospodarkach opartych na wiedzy decydujące znaczenie dla stanu i rozwoju wszystkich rodzajów środowisk i infrastruktur społecznych i ekonomicznych ma środowisko informacyjne, które określa zasoby wiedzy indywidualnej i społecznej oraz decyduje o postrzeganiu pozostałych środowisk.

Przez środowisko informacyjne należy rozumieć całokształt zasobów, procesów i systemów informacyjnych oraz norm prawnych i podmiotów informacyjnych stanowiący otoczenie informacyjne ludzi i jednostek organizacyjnych uczestniczących w procesach i systemach informacyjnych. Środowisko informacyjne determinuje zakres informacji, formy semiotyczne oraz warunki organizacyjne, prawne, techniczne i ekonomiczne dostępu określonych grup ludzi i podmiotów społeczno-gospodarczych do informacji.

W warunkach globalizacji i gospodarki opartej na wiedzy o sytuacji społecznej i ekonomicznej w skali lokalnej, regionalnej i krajowej decyduje bezpieczeństwo informacyjne. Zapewnia ono bezpieczeństwo we wszystkich innych dziedzinach życia. Z kolei jego determinantami są stan i rozwój środowisk i infrastruktur informacyjnych.

Środowiska informacyjne tworzone są przez podmioty informacyjne, przez które należy rozumieć przedsiębiorstwa i inne podmioty wyspecjalizowane w produkcji i dystrybucji informacji, np. szkoły, instytucje naukowe, wydawnictwa, środki masowego przekazu, podmioty świadczące usługi marketingowe oraz instytucje działające w sferze kultury i rozrywki. Podmiotami informacyjnymi są także organizacje polityczne związane z organami państwa lub innymi ośrodkami władzy (np. samorządami), jak również organizacje producentów i dystrybutorów informacji reprezentujące interesy określonych grup ideologicznych, politycznych, gospodarczych, etnicznych lub narodowych.

Niektóre podmioty działające w skali krajowej, międzynarodowej lub globalnej realizują swoje cele poprzez kierowanie zachowaniami pojedynczych ludzi, grup społecznych lub całych społeczeństw za pomocą odpowiedniego kształtowania ich środowisk informacyjnych. Dążą do zamknięcia ludzi i całych społeczeństw w środowiskach informacyjnych spełniających funkcje klatek wiedzy, przez które należy rozumieć zasoby informacyjne dostępne dla uczestników procesów i systemów informacyjnych. Sterowanie za pomocą informacji jest bowiem najtańszym skutecznym sposobem kształtowania zachowań zarówno pojedynczych osób, jak i całych społeczeństw.

Zadaniem państwa demokratycznego jest takie oddziaływanie na środowiska informacyjne kraju, aby nie stawały się one klatkami wiedzy, lecz aby zapewniały bezpieczeństwo informacyjne poprzez dostęp do jakościowo dobrej, użytecznej informacji oraz ochronę ładu informacyjnego w społeczeństwie i gospodarce kraju.

2. Indywidualne i społeczne środowiska informacyjne

Środowisko informacyjne statystyki publicznej jest determinowane przez indywidualne i społeczne środowiska informacyjne ludzi i jednostek organizacyjnych, dlatego przy jego definiowaniu należy kierować się oceną jakości informacji w tych środowiskach jako źródłowych danych wykorzystywanych dla potrzeb statystycznych.

Analizując oddziaływanie środowiska informacyjnego na ludzi i organizacje społeczno-gospodarcze, należy rozróżniać:

- indywidualne środowisko informacyjne, tworzone przez poszczególnych użytkowników informacji – pojedynczych ludzi, zintegrowane niewielkie grupy społeczne;
- społeczne środowisko informacyjne, tworzone i utrzymywane przez podmioty zarządzające zasobami informacyjnymi oraz udostępniające i upowszechniające informacje, np. jednostki organizacyjne aparatu państwa i przedsiębiorstwa prasowe, telewizyjne czy internetowe.

Społeczne środowiska informacyjne kraju lub regionu są podstawą tworzenia przez ludzi ich indywidualnych środowisk informacyjnych. Monopolizacja kształtowania społecznych środowisk informacyjnych przez konkretne podmioty informacyjne wystarcza, aby jeden podmiot (np. jedna grupa interesów) skutecznie wpływał na tworzenie przez wielu ludzi indywidualnych środowisk informacyjnych. Tacy użytkownicy tworzą sami dla siebie klatki wiedzy.

Internet ułatwia aktywne tworzenie i rozszerzanie zakresu indywidualnych środowisk informacyjnych przez pojedynczych ludzi lub niewielkie grupy społeczne. Jednocześnie za pomocą środków masowego przekazu i internetu można oddziaływać na społeczne i indywidualne środowiska informacyjne w skali globalnej.

3. Środowiska informacyjne jako klatki wiedzy

Środowisko informacyjne stanowi klatkę wiedzy dla ludzi, podmiotów gospodarczych, organizacji politycznych i społecznych, jeżeli dysponują oni tylko takimi informacjami, jakie znajdują się w ich klatce wiedzy. Uzyskanie informacji wykraczającej poza te, które są dostępne w środowiskach informacyjnych danej osoby, grupy społecznej czy organizacji, wymaga od potencjalnych użytkowników dobrego rozpoznania własnych potrzeb informacyjnych, aktywnych działań, środków technicznych oraz ponoszenia często niemałych kosztów. Dlatego w wielu sytuacjach użytkowych – zwłaszcza jednorazowych, niepowtarzalnych – ludzie i jednostki organizacyjne podejmują decyzje i działania, poprzestając na takich informacjach, które są łatwo dostępne w otaczającym ich środowisku informacyjnym. Nie wychodzą poza swoje klatki wiedzy w przekonaniu o wystarczalności informacji, które w nich znajdują. Tymczasem niejednokrotnie są to informacje niepełne, a ich jakość bywa wręcz niedopuszczalna w konkretnych sytuacjach użytkowych.

W ramach społecznego środowiska informacyjnego ludzie i podmioty społeczno-gospodarcze tworzą swoje indywidualne środowiska informacyjne, często ograniczając się do wyboru informacji z otaczającego ich zewnętrznego środowiska społecznego. Sięganie do innych źródeł informacji – innych zewnętrznych środowisk informacyjnych – wymaga zwykle ponoszenia dodatkowych kosztów, znajomości języków obcych oraz selekcjonowania istotnych i rzetelnych informacji z nierzadko trudno dostępnych systemów i zasobów.

Człowiek lub jednostka organizacyjna na ogół nie ma wpływu na zewnętrzne społeczne środowisko informacyjne, w którym funkcjonuje. W warunkach tzw. pluralizmu informacyjnego może co najwyżej włączyć do swojego indywidualnego środowiska informacyjnego te źródła informacji, które uważa za odpowiednie dla swoich potrzeb, a eliminować źródła dostarczające informacji, które nie spełniają uznawanych przez niego kryteriów prawdy i użyteczności społecznej.

Wybór i selekcja źródeł informacji nie są łatwe dla pojedynczych osób i organizacji, zwłaszcza niedysponujących zakumulowanym zasobem wiedzy spełniającej kryteria prawdy i użyteczności społecznej. Zależne od grup interesów podmioty informacyjne wkładają wiele wysiłku w to, aby ludzie i organizacje społeczne, polityczne lub gospodarcze tworzyli swoje indywidualne środowiska informacyjne poprzez wybieranie informacji z zewnętrznych środowisk kształtowanych przez te podmioty. Przede wszystkim zaś starają się o to, aby ludzie nie sięgali po informacje ze społecznych środowisk informacyjnych oferowanych przez podmioty informacyjne zależne od innych grup interesów¹.

¹ Na przykład biznesowe koncerny medialne zarządzające wydawnictwami, prasą, stacjami telewizyjnymi i radiowymi, portalami internetowymi i rynkiem reklamowym tworzą w sferze publicznej taką ofertę informacyjną, aby jak najwięcej osób konstruowało swoje indywidualne środowiska informacyjne tylko na podstawie kontrolowanych przez nie informacji. Bogata oferta rozrywkowa czy sportowa tych koncernów ma za zadanie możliwie pełne zagospodarowanie czasu i środków użytkowników informacji, tak aby w jak najmniejszym stopniu korzystali z alternatywnych źródeł informacji.

Skutecznym sposobem wpływania podmiotów informacyjnych na tworzenie przez użytkowników i uczestników procesów informacyjnych ich indywidualnych środowisk informacyjnych jest upowszechnianie informacji trudnych do zweryfikowania oraz stereotypów – negatywnych o konkurentach lub przeciwnikach społecznych i politycznych, natomiast pozytywnych o swoich zleceniodawcach lub mocodawcach. Upowszechniany stereotyp jest skuteczny i łatwo uznawany za prawdę wtedy, gdy użytkownik nie ma możliwości jego samodzielnej weryfikacji.

Zaufanie użytkowników co do przestrzegania kryteriów jakości informacji – prawdy i użyteczności społecznej – w ich środowisku informacyjnym chętnie wykorzystują ksenokraci, kontrolujący społeczne środowiska informacyjne innych krajów pod hasłem wolności wypowiedzi. Równocześnie ci sami ksenokraci często chronią publiczne środowiska informacyjne w swoich krajach przed oddziaływaniem podmiotów informacyjnych z zewnątrz². Próby wprowadzenia odpowiedzialności za jakość produkowanej i upowszechnianej informacji spotykają się niejednokrotnie z atakiem politycznym, ekonomicznym, administracyjnym lub nawet militarnym, inspirowanym przez grupy interesów, które zbudowały swoją pozycję na kierowaniu społeczeństwami poprzez monopolistyczne kształtowanie społecznych środowisk informacyjnych w innych krajach.

Aktywna polityka monopolizacji społecznego środowiska informacyjnego przez grupy interesów politycznych, ekonomicznych, ideologicznych lub etnicznych prowadzi do tego, że użytkownicy informacji są zamknięci w podwójnej klatce informacyjnej – społecznego środowiska informacyjnego oraz tworzonej przez nich samych klatce ich indywidualnych środowisk informacyjnych.

Metodologia i organizacja badań statystycznych powinny uwzględniać specyfikę indywidualnych i społecznych środowisk informacyjnych, w jakich się znajdują i jakie tworzą dla siebie ludzie, grupy społeczne i podmioty uczestniczące w tych badaniach jako respondenci i użytkownicy. W szczególności należy uwzględnić wpływ cywilizacyjnych kryteriów jakości informacji na jakość danych źródłowych oraz na interpretację danych wynikowych.

4. Dyfuzja środowisk informacyjnych

Wskutek wielości środowisk informacyjnych występujących w tej samej przestrzeni społecznej i teleinformatycznej zachodzi zjawisko ich dyfuzji. W praktyce polega ono na współwystępowaniu – w jednym systemie lub zasobie – informacji generowanych przez różne podmioty informacyjne, w różnych celach, różnych językach etnicznych

² Na przykład niemieckie koncerny medialne kontrolują znaczą część mass mediów w krajach Europy Środkowej, podczas gdy w Niemczech przedsiębiorstwa medialne innych krajów nie mają prawnej możliwości przejmowania kontroli nad działającymi tam środkami masowego przekazu.

i specjalistycznych, według różnych cywilizacyjnych norm jakości. Wprowadza to chaos w publicznej sferze informacyjnej. Użytkownicy informacji czerpanych ze środowiska powstałego w wyniku dyfuzji części kilku środowisk niejednokrotnie nie wiedzą, w jakim języku fachowym, w ramach jakich norm informacyjnych, przez kogo i w jakim celu tworzona jest konkretna informacja.

Celowe tworzenie dyfuzji procesów informacyjnych z kilku różnych środowisk to skuteczna i tania metoda manipulowania informacją. Z prawnego punktu widzenia jest też bezpieczna dla samych manipulatorów.

Zadaniem państwa i organizacji międzynarodowych, w tym statystyki publicznej, powinno być eliminowanie informacji niespełniających cywilizacyjnych kryteriów jakości informacji, czyli prawdy i użyteczności społecznej. Niestety w obecnych warunkach prowadzenie wojny psychologicznej przez silne państwa i międzynarodowe grupy interesów przynosi im na tyle duże korzyści, że nie sposób liczyć na międzynarodowy konsensus w dziedzinie ochrony środowiska informacyjnego w skali państw i społeczeństw, a tym bardziej w skali globalnej. Statystyka publiczna może – i powinna – aktywnie oddziaływać na tworzenie przez ludzi i podmioty ekonomiczne wyspecjalizowanych środowisk informacyjnych zawierających jakościowo dobrą, zweryfikowaną informację statystyczną, metainformację i wiedzę metodologiczną niezbędną do uczestnictwa w badaniach statystycznych oraz do wykorzystywania danych statystycznych w praktyce.

5. Oddziaływanie fundamentalnego prawa informacji na środowisko informacyjne statystyki

W systemach społecznych, gospodarczych i politycznych wszelkie procesy informacyjne znajdują się pod wpływem fundamentalnego prawa informacji, zgodnie z którym w gospodarce rynkowej informacja gorsza wypiera informację lepszą (Oleński, 2005). Proces zanieczyszczania środowisk informacyjnych przez informacje niespełniające kryteriów prawdy i użyteczności społecznej stanowi rezultat tego wypierania. Aby precyzyjnie objaśnić oddziaływanie fundamentalnego prawa informacji, konieczne jest zdefiniowanie pojęcia jakości informacji w sposób umożliwiający jej mierzenie.

Jakość informacji jest kategorią semiotyczną należącą do pragmatyki języka, co oznacza, że zależy od funkcji referencyjnej języka. Z kolei pragmatyka języka zależy od jego funkcji w ramach konkretnej cywilizacji (Koneczny, 1935; Huntington, 2004). W różnych cywilizacjach przyjmuje się różne kryteria oceny jakości informacji. Pojęcia prawdy i użyteczności społecznej są kategoriami definiowanymi w różny sposób zależnie od konkretnych sytuacji użytkowych.

W naukach społecznych, w tym w ekonomii, nauce o zarządzaniu, politologii i socjologii, przyjmuje się domyślnie kryteria prawdy oraz użyteczności społecznej jako nadrzędne i obiektywne. Zakłada się je także *implicite* w statystyce publicznej i w zastosowaniach statystyki w badaniach naukowych.

W praktyce z punktu widzenia bezpieczeństwa i potrzeb wynikających z sytuacji użytkowych uczestników procesów statystycznych przyjmuje się domyślnie cywilizacyjną hierarchię kryteriów jakości informacji, a także metainformacji i parainformacji³:

- kryterium prawdy, czyli zgodności z faktami;
- kryterium społecznej użyteczności informacji, czyli zgodności norm informacyjnych z normami cywilizacyjnymi oraz z potencjalną przydatnością informacji dla ładu i rozwoju społecznego;
- kryterium sytuacyjnej użyteczności informacji, czyli istotności i rzetelności informacji w konkretnych sytuacjach użytkowych konkretnych uczestników procesów informacyjnych.

Rozwój globalnych rynków informacyjnych, komercjalizacja procesów informacyjnych i ich globalizacja wzmacnia oddziaływanie fundamentalnego prawa informacji we wszystkich dziedzinach życia społecznego, politycznego i ekonomicznego, w wyniku czego kryteria jakości informacji są spełniane w coraz mniejszym stopniu.

Zgodnie z powyższymi kryteriami dobra (lepsz) informacja to informacja odwzorowująca rzeczywistość, użyteczna dla społeczeństwa, kompletna, czyli pozbawiona luk informacyjnych, nieredundantna, zawarta w językach znanych wszystkim uczestnikom procesów informacyjnych, interpretowalna przez wszystkich uczestników tych procesów dzięki dostępności *explicite* odpowiednich metainformacji i parainformacji, istotna i rzetelna w odniesieniu do konkretnych sytuacji użytkowych.

Z kolei informacja gorsza (zła) to taka, która wymienione wyżej cechy posiada w zakresie nieadekwatnym do potrzeb uczestników procesów informacyjnych lub nie posiada ich wcale. Przykładem może być wiadomość, która nie odwzorowuje rzeczywistości, oddaje ją w językach słabo znanych użytkownikom bądź jest niepołączona z metainformacjami niezbędnymi do prawidłowej absorpcji i interpretacji treści informacji, gdy brakuje parainformacji umożliwiających łatwy i szybki dostęp do informacji dodatkowych, potrzebnych użytkownikowi do interpretacji, oceny i wykorzystania tej wiadomości w konkretnej sytuacji użytkowej.

Proces wypierania informacji lepszej przez informację gorszą nasila się w miarę:

- rozwoju i upowszechniania technologii teleinformatycznych;

³ Parainformacja to informacja o systemach, zbiorach danych statystycznych, zbiorach metadanych, procesach i zasobach informacyjnych. Termin ten został wprowadzony w roboczych dokumentach Komisji Statystycznej ONZ dla odróżnienia ich od metainformacji, czyli informacji o informacji. Jak wiele innych terminów wprowadzanych w literaturze anglojęzycznej, mimo oczywistego błędu etymologicznego, upowszechnił się on w środowiskach statystyków i informatyków.

- rozwoju rynku informacyjnego i jego liberalizacji, polegającej w szczególności na braku kontroli jakości informacji wprowadzanej do społecznych środowisk informacyjnych;
- powszechnego korzystania z informacji udostępnianej przez środki masowej komunikacji społecznej, w tym prasę, telewizję i internet;
- rozwoju metod marketingowych i socjotechniki;
- wzrostu autonomicznego popytu na informację konsumpcyjną;
- wzrostu interwencjonizmu instytucjonalnego w życiu społecznym, politycznym i ekonomicznym;
- relatywizacji zasad etycznych w dziedzinie zarządzania informacją.

Członkowie społeczeństwa informacyjnego absorbują coraz większe zasoby informacji. Podmioty wpływające na środowiska informacyjne poprzez środki masowego przekazu dążą do wykorzystania rosnącego popytu na informację w gospodarkach opartych na wiedzy w celu sterowania zachowaniami ludzi. Wykorzystują one powszechne zjawisko braku możliwości weryfikacji jakości informacji przez użytkowników, dzięki czemu mogą upowszechniać informacje całkowicie fałszywe lub zmanipulowane. Upowszechniają zatem informacje fałszywe, dezinformacje, informacje zmanipulowane bądź niepełne, aby za ich pomocą kierować pojedynczymi ludźmi, zwłaszcza decydentami, oraz grupami społecznymi⁴.

Warunkiem społecznego, politycznego i ekonomicznego ładu w państwie i w skali międzynarodowej jest ograniczenie oddziaływania fundamentalnego prawa informacji w społecznych środowiskach informacyjnych. Można to skutecznie uczynić przez wprowadzenie prawa penalizującego zanieczyszczanie środowiska społecznego, politycznego i ekonomicznego informacjami złej jakości. Penalizacja powinna być adekwatna do skutków zanieczyszczenia środowiska, podobnie jak ma to od wielu lat miejsce w wypadku środowiska naturalnego. Warunkiem oczyszczenia środowisk informacyjnych jest wypracowanie jasnych kryteriów jakości informacji i ustanowienie ich jako norm obligatoryjnych sankcjonowanych w prawie międzynarodowym i krajowym.

6. Zagrożenia dla bezpieczeństwa środowisk informacyjnych

Główne zagrożenia dla bezpieczeństwa społecznego środowiska informacyjnego to:

- brak dobrych, spójnych, obligatoryjnych norm informacyjnych obejmujących minimum wymagań jakościowych, jakie powinny spełniać wszelkie informacje

⁴ Przykładowym sposobem generowania informacji sterujących, który wpływa na błędną interpretację danych statystycznych, jest prowokacja informacyjna, polegająca na generowaniu wizualizacji, które nieświadomi odbiorcy informacji przyjmują za obraz rzeczywistości.

pojawiające się w przestrzeni publicznej oraz w infrastrukturalnych systemach, procesach i zasobach informacyjnych;

- brak skutecznej, adekwatnej penalizacji wprowadzania do obiegu publicznego (w tym do środków masowego przekazu i do internetu) informacji niespełniających minimalnych wymagań jakościowych, stwarzający przekonanie – niestety uzasadnione – o bezkarności zanieczyszczania środowisk informacyjnych;
- wykorzystywanie globalnej cyberprzestrzeni do upowszechniania informacji niespełniających minimalnych kryteriów jakości w celu osiągnięcia korzyści ekonomicznych lub politycznych;
- kultura informacyjna społeczeństwa nieprzystająca do aktualnej sytuacji w dziedzinie systemów i procesów informacyjnych oraz technologii teleinformatycznych;
- brak infrastrukturalnych systemów i zasobów informacyjnych udostępniających wyłącznie informacje wysokiej jakości, których upowszechnienie jako dobra publicznego wyeliminowałoby, a co najmniej ograniczyło, korzystanie z serwisów informacyjnych i systemów niegwarantujących takiej jakości⁵;
- zaśmiecanie społecznych środowisk informacyjnych przez masowe upowszechnianie informacji nieistotnych z punktu widzenia określonych potrzeb społecznych, przez co utrudnione jest dotarcie do informacji istotnych, a zwłaszcza informacji rzetelnych;
- komercjalizacja procesów produkcji informacji wymuszająca na producentach wytwarzanie informacji jak najniższym kosztem i w jak najszybszym tempie, bez zwracania uwagi na jakość informacji⁶;
- prowokacje informacyjne stosowane w celu wpływania na zachowania społeczne.

W rezultacie luk w normach prawnych, mechanizmach egzekucji, infrastrukturze i kulturze informacyjnej wiele osób bezwiednie zaśmieca własne środowiska informacyjne informacjami niespełniającymi minimalnych kryteriów jakościowych.

Pojawiło się i staje się coraz powszechniejsze groźne społecznie zjawisko automanipulacji, polegające na tym, że ludzie, którzy przez dłuższy czas korzystają z informacji niskiej jakości pochodzących z zewnętrznych środowisk informacyjnych, nie są w stanie zaakceptować tego, że zostali zmanipulowani. Zjawisko to odpowiada stosowanej w socjologii kategorii racjonalizacji.

⁵ Na przykład brak informacji naukowo-technicznej zamiast kryptoreklam, zweryfikowanej fachowo lub naukowo faktograficznej informacji politycznej, społecznej i ekonomicznej zamiast propagandy lub kryptoreklam.

⁶ Na przykład wymuszanie „produkcji” publikacji na naukowcach, od których wymaga się nie tyle osiągnięć naukowych, ile punktów za publikacje oraz cytowalności, żądanie od dziennikarzy produkcji atrakcyjnych informacji, które przyciągną jak największe grono odbiorców, zamiast rzetelnego przedstawiania faktów wyselekcjonowanych zgodnie z potrzebami informowania społeczeństwa i rozwoju zasobów wiedzy społecznej.

Automanipulacja jest poważnym zagrożeniem dla społecznego ładu informacyjnego, ponieważ niejednokrotnie dotyczy osób uważających się za elitę intelektualną, kulturalną, polityczną lub naukową. Ich oddziaływanie poprzez mass media na szerokie kręgi społeczne, zwłaszcza na ludzi opierających swoją wiedzę na telewizyjnych autorytetach, jest bardzo silne, przy niemal zerowych szansach przekonania tych ludzi, że są celowo wprowadzani w błąd. W tym też można widzieć źródło zdecydowanego sprzeciwu dominujących grup interesów wobec jakichkolwiek propozycji wpływających z troski o jakość informacji w sferze publicznej.

Automanipulacja utrudnia właściwe interpretowanie metodologicznie prawidłowych, rzetelnych danych statystycznych, skutkując formułowaniem na ich podstawie błędnych ocen rzeczywistości i w konsekwencji wyciąganiem błędnych wniosków.

7. Instytucjonalne determinanty bezpieczeństwa środowisk informacyjnych statystyki

Cechą współczesnych społeczeństw i gospodarek jest głęboki interwencjonizm instytucjonalny, polegający na szczegółowym regulowaniu prawnym wszelkiej działalności politycznej, społecznej i ekonomicznej wraz z egzekwowaniem tych regulacji przez instytucje państwowe i międzynarodowe. Szczególnie głęboki interwencjonizm dotyczy sektorów i procesów informacyjnych, w przypadku których deklarowana wolność słowa oznacza paradoksalnie nacisk wywierany na niektóre państwa i instytucje międzynarodowe, aby zrezygnowały one z kontroli działalności wielkich podmiotów informacyjnych.

Kraje, które uznały wolność słowa oraz prawdę i społeczną użyteczność informacji za ważne atrybuty demokracji i wartości europejskich oraz starały się realizować je w praktyce, szybko przekonały się, że nie mają prawa chronić swojego bezpieczeństwa informacyjnego, jeżeli nie odpowiada to politycznym lub ekonomicznym grupom interesów dominującym w Unii Europejskiej albo w innych krajach. Tymczasem ochrona bezpieczeństwa własnych społecznych środowisk informacyjnych staje się warunkiem ładu i rozwoju społecznego oraz ekonomicznego poszczególnych krajów. Dlatego statystyka publiczna generująca informacje zgodnie z przyjętymi, naukowo uzasadnionymi i przejrzystymi normami staje się coraz ważniejszym narzędziem ochrony bezpieczeństwa społecznych środowisk informacyjnych.

W warunkach globalizacji procesów informacyjnych podstawowym podejściem do bezpieczeństwa informacyjnego kraju jest efektywna kontrola procesów tworzenia i rozwoju społecznych środowisk informacyjnych wykorzystywanych przez ludzi, podmioty gospodarcze i społeczne oraz jednostki administracji publicznej do budowania i aktualizowania ich własnych środowisk informacyjnych. Kontrolę tę powin-

ny zapewniać obligatoryjne normy jakości informacji, takie jak te, na których opiera się statystyka publiczna.

W warunkach globalnego, otwartego rynku informacyjnego bezpieczeństwo środowisk informacyjnych powinno być ponadto zapewnione przez rozwój infrastrukturalnych zasobów i systemów informacyjnych tworzonych, utrzymywanych i zarządzanych przez instytucje państwowe, w tym statystykę publiczną, oraz przez inne podmioty wykorzystujące te zasoby i systemy jako zadania zlecone przez państwo.

W infrastrukturalnych zasobach i systemach informacyjnych państwa należy udostępniać informacje zweryfikowane pod względem jakości. Informacje te powinny być upowszechniane jako dobra publiczne, a w wybranych dziedzinach posiadać rękojmnię wiary publicznej. Na ten rodzaj zasobów, systemów, procesów i norm informacyjnych składają się:

- systemy metainformacji społecznej i ekonomicznej, w tym statystycznej, takie jak klasyfikacje, nomenklatury, typologie i słowniki;
- powszechne systemy identyfikacji osób fizycznych, osób prawnych i innych jednostek organizacyjnych, jednostek terytorialnych, ksiąg wieczystych, wybranych obiektów i procesów technicznych i naturalnych, w szczególności o znaczeniu infrastrukturalnym;
- publiczne systemy informacji prawno-organizacyjnej, naukowej, technicznej, ekonomicznej, bibliotecznej, statystycznej, monitoringu środowiska naturalnego i innych dziedzin, systemy alertowe i systemy informacji lokalnej;
- ogólnokrajowe systemy informacyjne organów państwa i instytucji realizujących zadania zlecone przez państwo, w tym opieka zdrowotna, pomoc społeczna, ubezpieczenie społeczne, systemy podatkowe i celne, migracje krajowe i zagraniczne oraz systemy informacyjne bezpieczeństwa wewnętrznego;
- infrastrukturalne środki masowego przekazu: portale internetowe, telewizja, radio, prasa, wysokonakładowe wydawnictwa publikujące informacje zweryfikowane pod względem jakości;
- infrastrukturalne badania naukowe tworzące normy informacyjne;
- system edukacji ustawicznej zapewniający poziom kultury informacyjnej społeczeństwa adekwatny do obecnych warunków zglobalizowanej gospodarki opartej na wiedzy;
- normy prawne penalizujące zanieczyszczanie środowisk informacyjnych informacjami niespełniającymi kryteriów jakościowych.

Zadaniem państwa powinno być także zapewnienie dostępu do międzynarodowych lub zagranicznych źródeł informacji zweryfikowanych pod względem jakości. Infrastruktura informacyjna państwa, w szczególności statystyka publiczna, powinna spełniać funkcję antyhalucynogenu (Lem, 1971), chroniącego społeczeństwa przed skutkami zanieczyszczania środowiska informacyjnego kraju.

Podmioty informacyjne wprowadzające do środowiska informacyjnego kraju informacje niespełniające obowiązujących kryteriów jakościowych powinny być z urzędu obciążane kosztami zanieczyszczenia oraz kosztami oczyszczenia tego środowiska. Postulat ten może wydawać się bardzo trudny do realizacji, ale w warunkach zagrożenia, jakie niesie ze sobą zanieczyszczenie środowiska informacyjnego, powinien być wprowadzony do obowiązującego prawa.

8. Wpływ statystyki publicznej na środowiska informacyjne

System statystyki publicznej tworzy własne, specyficzne środowisko informacyjne w ramach społecznego środowiska informacyjnego kraju i w skali międzynarodowej. Specyfika statystycznego środowiska informacyjnego polega na tym, że jest to środowisko w pełni zinstytucjonalizowane i znormalizowane. Oznacza to, że oficjalne badania statystyczne są infrastrukturalnymi procesami informacyjnymi realizowanymi z mocy prawa, w ramach prawa, zgodnie z normami metodologicznymi, organizacją i technologiami określonymi w aktach prawnych, wyłącznie przez podmioty wskazane w odpowiednich aktach normatywnych. W obszarze środowiska informacyjnego statystyki publicznej można wskazać następujące prawidłowości:

1. Między systemem statystyki publicznej – jako odrębnym, specyficznym środowiskiem – a społecznymi środowiskami informacyjnymi zachodzą sprzężenia zwrotne i procesy dyfuzji.
2. Środowisko informacyjne statystyki publicznej wpływa na środowiska informacyjne branż gospodarki narodowej i innych dziedzin życia społecznego i politycznego. Wpływ ten polega na wykorzystywaniu standardów statystycznych, w tym metadanych, pojęć, metod i wskaźników statystycznych w systemach informacyjnych stworzonych przez podmioty gospodarki narodowej oraz administrację aparatu państwa i organizacji międzynarodowych.
3. Społeczne i indywidualne środowiska informacyjne determinują możliwości pozyskiwania danych źródłowych do badań statystycznych.
4. Środowisko statystyki publicznej wpływa na producentów i dystrybutorów informacji, wymuszając – dzięki statusowi prawnemu statystyki publicznej – upowszechnianie informacji spełniającej kryteria jakości określone w metodologii oficjalnych badań statystycznych. W ten sposób statystyka publiczna działa oczyszczająco na społeczne, ekonomiczne i polityczne środowiska informacyjne.
5. Indywidualne środowiska informacyjne użytkowników, stanowiące ich klatki informacyjne, utrudniają korzystanie z danych statystycznych, ich prawidłową interpretację i wykorzystanie.
6. Środowisko informacyjne tworzone przez statystykę publiczną ma istotne znaczenie dla kształtowania kultury informacyjnej społeczeństwa. W gospodarce opartej

na wiedzy kultura statystyczna społeczeństwa ma duże, a w wielu dziedzinach decydujące znaczenie w korzystaniu przez ludzi i podmioty ekonomiczne z istotnych i rzetelnych informacji, pomijaniu informacji niespełniających norm jakości oraz kształtowaniu indywidualnych środowisk informacyjnych.

W gospodarce opartej na wiedzy, w warunkach globalnych technologii teleinformatycznych i głębokiego interwencjonizmu instytucjonalnego, rola statystyki publicznej w kształtowaniu środowiska informacyjnego społeczeństwa i gospodarki wykracza poza prowadzenie badań statystycznych i upowszechnianie ich wyników. Rośnie znaczenie statystyki publicznej jako systemu stanowiącego normy informacyjne dla wielu dziedzin życia politycznego i społecznego, gospodarki, edukacji społecznej i badań naukowych.

Chodzi przede wszystkim o opracowywanie przez statystykę publiczną norm leksykalnych i semantycznych dla wszelkich języków stosowanych w systemach informacyjnych; normy tego rodzaju powinny być wykorzystywane przez instytucje i wprowadzane za pomocą regulacji prawnych jako obowiązujące w systemach społecznych i gospodarczych. Funkcje takich norm spełniają np. metadane statystyczne. Ważnym zadaniem statystyki publicznej staje się opracowywanie i upowszechnianie norm i metod kontroli jakości informacji w publicznym środowisku informacyjnym, w tym rozwinięcie istniejących metod kontroli jakości danych statystycznych na inne rodzaje informacji społecznej i ekonomicznej. Służyć temu powinno przede wszystkim dopracowanie i upowszechnienie norm generatywnych, określających zasady tworzenia metainformacji dla innych, także pozastatystycznych systemów informacyjnych oddziałujących na środowiska informacyjne społeczeństwa i gospodarki.

Statystyka publiczna ma wszelkie kompetencje – naukowe, prawne, organizacyjne i techniczne – by w społeczeństwie informacyjnym i globalnej gospodarce opartej na wiedzy stanowić jeden z podstawowych filarów kształtowania środowisk informacyjnych, jakości informacji w sferze publicznej i bezpieczeństwa informacyjnego społeczeństwa i gospodarki.

9. Podsumowanie

Do środowiska informacyjnego należy stosować podejście analogiczne do tego, jakie stosuje się względem środowiska naturalnego – trzeba kontrolować jakość środowiska za pomocą skutecznie egzekwowanych norm informacyjnych w skali globalnej. Infrastruktura informacyjna państwa, stanowiąca warstwę społecznego środowiska informacyjnego kraju, dostarcza zweryfikowanej, jakościowo dobrej informacji i referencyjnych norm informacyjnych. Dlatego infrastruktura ta, jako dobro publiczne należne, jest instrumentem ochrony i bezpieczeństwa informacyjnego państwa, społeczeństwa i gospodarki.

Środowisko informacyjne statystyki publicznej, dzięki jej umocowaniom prawnym i instytucjonalnym w strukturach państwa i organizacji międzynarodowych, jak również dzięki naukowym normom metodologicznym i informacyjnym oraz globalnemu zasięgowi, może i powinno wpływać na jakość pozostałych środowisk informacyjnych oraz na społeczny ład informacyjny w skali globalnej.

Bibliografia

- Castells, M. (2013). *Spółczesność sieci*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Cierpiał-Wolan, M. (2014). Contemporary challenges to official statistics at international, national and regional levels. W: M. Cierpiał-Wolan, D. Lasek, J. Oleński (red.), *Foundations of transborder economics and statistics* (s. 15–20). Rzeszów: Association Carpathian Euroregion.
- Garczyński, S. (1984). *Z informacją na bakier*. Warszawa: Instytut Wydawniczy Związków Zawodowych.
- Huntington, S. (2004). *Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego*. Warszawa: Muza.
- Koneczny, F. (1935). *O wielości cywilizacji*. Kraków: Skład Główny Gebethner i Wolff (reprint).
- Lem, S. (1971). Kongres futurologiczny. W: S. Lem, *Bezszenność*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Oleński, J. (2005). Fundamental information law in information society and in market-driven, knowledge-based economy. W: *Proceedings of the International Scientific Conference Information society in globalized economy*. Bratislava: The Slovak Academy of Science.
- Oleński, J. (2006). *Infrastruktura informacyjna państwa w globalnej gospodarce*. Warszawa: Nowy Dziennik, Uniwersytet Warszawski.
- Stefanowicz, B. (2017). Funkcje informacji. W: D. Dziuba (red.), *Information Economy. Theoretical and Methodological Foundations*, vol. 3 (s. 54–75). Warszawa: Uniwersytet Warszawski.
- Szymanowski, W. (2015). Przewidywalność i bezpieczeństwo informacyjne w układzie sektorowym. *Roczniki Kolegium Analiz Ekonomicznych*, (36), 52–65.